

Beszámolók ◦ Szemlék ◦ Közlemények

FORDÍTÁS

Tapasztalatok az Össz-szövetségi Szakfordítási Központ második szemináriumán

Szakfordításokat a Szovjetunióban – akárcsak nálunk – a vállalati és intézeti fordító irodák saját fordítói és a központi tájékoztatási szervezetek külső munkatársai készítik. A lefordított tudományos és műszaki cikkek, gyári dokumentációk, kereskedelmi prospektusok és egyéb szakszövegek terjedelme évi 400 ezer szerzői ívet, vagyis 8 millió nagy gépelt oldalt tesz ki. Ennek a munkának körülbelül a négyötöd részét a vállalati és intézeti fordító irodák, a fennmaradó egyötödét pedig a központi tájékoztatási és fordítási szervek végzik el. Az utóbbi egyötöd résznek körülbelül a 60%-a a moszkvai Össz-szövetségi Fordítási Központ külső munkatársainak a munkája.

A *Tudományos–Műszaki Szakirodalom és Dokumentáció Fordításainak Össz-szövetségi Központja (Vszeszojuznűj centr perevodov naucsno-tehniczeszkoj literaturü i dokumentacii, VCP)* 1972-ben, az *Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet (Vszeszojuznűj insztitut naucsnoj i tehniczeszkoj informacii, VINITI)* fordítási osztályából alakult meg, és azóta a Szovjetunió legnagyobb fordítási intézetévé vált. Mint országos fordítási és tájékoztatási szervezet és tudományos kutatóintézet *komplex feladatokat lát el:*

az ország különböző részeiből és a legkülönbözőbb iparágakból beérkező megrendelésekre fordításokat készít bármilyen idegen nyelvről oroszra és oroszról különböző idegen vagy szovjetunióbeli nyelvekre;

koordinálja az ország területén folyó szakfordítói munkákat;

országos nyilvántartást vezet a Szovjetunióban elkészített és elkészítésre tervbe vett szakfordításokról;

összegyűjti a kész fordításokat, hogy a későbbi igénylők másolatokat kaphassanak róluk;

tudományos kutatómunkát végez a szakfordítással kapcsolatban felvetődő kérdések és feladatok tisztázására, többek között a gépi fordítási rendszerek kidolgozására és bevezetésére;

nemzetközi kapcsolatokat és együttműködést szervez.

A VCP külső munkatársai által *elkészített fordítások 90%-ban orosz nyelvűek*, csak 10%-ukat teszi ki az oroszról valamilyen más nyelvre fordított szöveg. Az orosz nyelvű fordításoknak körülbelül a fele folyóirat-cikk. Az utánrendelések, vagyis másolatkérek mennyisége 120 ezer ívet, 2 millió 400 ezer nagy gépelt oldalt ér el. A megrendelők között külföldi vállalatok is vannak, nevezetesen az NDK-ból, Finnországból, Olaszországból, az NSZK-ból. E munkák elvégzéséhez ötezer külső munkatársa van a központnak, hat lektorátusán pedig számos állománybeli lektor tevékenykedik; az utóbbiak jelölik ki az egyes megrendelésekhez a fordítókat, ellenőrzik munkájukat, módszertani segítséget nyújtanak nekik.

A következő öt éves tervidőszakban több mint a háromszorosára kell növelnie az intézetnek a fordítások mennyiségét. Fontos feladat ezenkívül az *átfutási idők csökkentése és a fordítások minőségének javítása*, aminek érdekében vidéki fiókirodák létesülnek, és tervbe vette az intézet egy egész vidéki fiókhálózat kiépítését.

A fordítási munkák párhuzamosságának elkerülésére kötelesek a fordító és fordíttató intézetek *bejelenteni fordítási szándékukat* a VCP-nek, és az elkészült fordításról beküldeni egy példányt az össz-szövetségi fordításgyűjteménybe. Ebben az ügynevezett koordinációs rendszerben egyelőre még alig 15%-ban vesznek részt a fordítóirodák, úgyhogy a beérkező fordítások (kötelempéldányok) 55%-a a VCP-ből származik, ugyanis maga a

rendszer 1958-ban már megalakult ugyan, de csak 1973-ban jelent meg a rendelet, amely kötelezővé teszi a bejelentéseket.

Ez az össz-szövetségi fordításgyűjtemény egyébként az *Állami Tudományos és Műszaki Nyilvános Könyvtár (Goszudarsztvennaja publicsnaja naucsno-tehniczeszkaja biblioteka, GPNTB)* épületében van elhelyezve, de a VCP kezeli, a megrendelt másolatok elkészítéséről viszont a reprográfiai berendezésekkel gazdagon felszerelt közkönyvtár gondoskodik. Az új fordításokról évente 36 jegyzék jelenik meg. Jelenleg kb. 500 ezer fordítást tartalmaz a gyűjtemény. A GOSZT 20705–75 szabvány a KGST RSZ 1834–69 szabványajánlásával összhangban részletesen előírja a fordításgyűjteményeknek beküldendő, sokszorosításra alkalmas példányok összeállításának és külalakjának szabályait.

A technológiai folyamatok megkönnyítésére a VCP részletes utasításokban rögzíti a fordításokkal kapcsolatos munkák végrehajtásának módját, a fordítók, a lektorok, a korrektorok, a gépirónók teendőit.

A fordítóirodák és fordítási szervek vezetői részére évente több *szemináriumot rendez* a VCP. Eleinte csak Moszkvában és Moszkva környékén voltak ilyen szemináriumok, később azonban a távolabbi nagyvárosokban is rendszeressé váltak.

A VCP *tudományos kutatómunkája* a fordítás hagyományos módszereinek tökéletesítésére, a tájékoztatói munkák végrehajtásának és a fordítási munkák irányításának gépesítésére és automatizálására, ipari felhasználásra alkalmas gépi fordítórendszerek kidolgozására irányul. A konkrét kutatási feladatok között szerepel az angolról, franciáról és németről oroszra fordítás automatizálása, a gépi szótárak összeállítása. Ezekben a munkákban más intézetek is közreműködnek.

A Központ tevékenysége a *nemzetközi kapcsolatok* kifejlesztésére és nemzetközi együttműködés megszervezésére is kiterjed. A *Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központtal (NTMIK)* együttesen létrehozta az INTERINFORMPEREVOD fordításslátszolgálatot, és ennek keretében rendszeresen kiadja azoknak a fordításoknak a bibliográfiáját, amelyeket a tagországok intézményei a kevésbé ismert nyelvű szövegekről készítenek, és megrendelésre másolatokat készítenek.

A fordítási munkákkal kapcsolatos *tapasztalatok nemzetközi cseréje* érdekében 1976-ban és 1978-ban szemináriumot rendezett az INTERINFORMPEREVOD fordítási szolgálatban résztvevő országok fordítási szerveinek vezetői részére, és a jövőben is szervezni fog kétévenként ilyen szemináriumokat, vagyis inkább tanácskozásokat, amelyeken a résztvevők megismerkedhetnek a VCP tevékenységeivel, és maguk is ismertethetik saját intézetük tevékenységét. Az 1978. október 23–28. napjain megrendezett szemináriumon e sorok szerzője is részt vett, és néhány példa kiemelésével az ott szerzett tapasztalatairól szól ez a beszámolója.

A szeminárium *előadásai és gyakorlati bemutatói* áttekintést adtak a szakfordítások ottani helyzetéről, a VCP szervezetéről és munkájáról, a központi szakfordítás-nyilvántartásról, a fordításrendelések lebonyolításáról, a szovjet *Kereskedelmi és Iparkamara (Torgovaja i promüslennaja palata, TPP)* szakfordítási tevékenységéről, a reprográfiai berendezések információtechnikai alkalmazásáról, a gépi fordítás jelenlegi helyzetéről, perspektíváiról, és tervbe vett továbbfejlesztéséről. A fordításelmélet alapjairól is elhangzott egy előadás. A szeminárium utolsó napján a résztvevők számoltak be saját intézetük munkájáról.

Elsősorban *adminisztrációs folyamatokkal és módszertani munkákkal* ismerkedhettünk meg a szemináriumon. Nagyon tanulságos volt a közvetlen kapcsolat felvétele a szovjet kártársakkal és a közvetlen tapasztalatszerzés egy hatalmas szovjet központi intézetben, amely – természetesen sokkal nagyobb méretekben – a mi feladatainkhoz hasonló feladatokat lát el, és sok vonatkozásban, főleg az átfutási időekkel és a fordítások minőségével kapcsolatban a mi gondjainkhoz hasonló gondokkal küszködik. Az ott megismert munkamódszerekből sokat lehetne nálunk is megszívlelni és bevezetni. Erre vonatkoznak a következő példák.

A VCP kétoldalú *szerveződésben rögzíti* minden külső munkatársával a két fél jogait és kötelezettségeit. Ez a szerveződéskötés aligha okoz jelentősebb többletmunkát, és bizonyára sok vitát, félreértést hárít el. Sokban hozzájárulhat a munkák nyugodtabb lebonyolításához az is, hogy minden egyes munkafázis elvégzéséhez írásbeli utasításokat ad ki a VCP.

A VCP külső munkatársai díjazást kapnak a lefordítandó szövegekben felbukkanó (a meglévő szótárakban még nem közölt) *új szakkifejezések összegyűjtéséért és beküldéséért*. Ezek alapján állítja össze egy-egy belső lektor, ún. szerkesztő az említett terminológiai segédletet. Ezek a füzetek (*Tetradü novüü terminov*) az idegen nyelvű szakkifejezés mellett az ajánlott orosz fordítást vagy körülírást és esetleg a rövid meghatározást adják meg. Külön terminológiai segédletek jelentek meg az iparjogvédelmi szakkifejezésekről, sőt a különböző országok szabadalmi leírásaiban gyakran ismétlődő egész mondatrészek vagy mondatok teljes orosz fordításáról is. Egy-egy ilyen füzet 2–4 ezer példányban jelenik meg, és sok tekintetben megkönnyíti a fordítók munkáját, egységesebbé teszi a fordításokat.

A belső lektorok minden fordítást kézbe vesznek, az új vagy kevésbé rutinos fordítók munkáját gondosabban is átnézik. Egyébként azonban, mint nálunk is, *külön lektorálás nélkül* mennek ki általában a fordítók által beadott fordítások.

A fordítási segédletek kiadásához, a beérkező fordítások belső ellenőrzéséhez nagyon sok belső lektor (szerkesztő) áll az intézet rendelkezésére. Enélkül természetesen nem lehet egyetlen intézetnek sem ilyen nagy munkát magára vállalnia.

Nagyon hasznos lehet az a *Visszacsatolási űrlap* is, amelyet a VCP a kész fordításokhoz mellékel, hogy a megrendelő, a fordítás felhasználója egyes előnyömmel rendelkező válaszok aláhúzásával, néhány szó beírásával a Központ és a fordító tudomására hozhassa a fordításról alkotott véleményét. A kérdések a fordítás minőségére, külalakjára, átfutási idejére, információtartalmának értékelésére terjednek ki. Persze nem sok megrendelő vagy felhasználó veszi a fáradságot, hogy kitöltse és visszaküldje a kártyát, de ez a kevés jelzés is sokszor igen hasznos lehet mindkét félnek.

A külső munkatársak *egyetlen, nem másolati példányban adják be fordításaikat*. Ez a példány az esetleges képleteket, ábrákat (beragasztva) és az irodalomjegyzéket is magába foglalja, és xeroxszal készülnek róla a szükséges másolatok, ha több példányra van szüksége a megrendelőnek, vagy amikor utánrendelést kérnek. Megfelelő reprográfiai kapacitás esetén ez a módszer bizonyára nálunk is meggyorsíthatná a fordításmásolatokra vonatkozó megrendelések lebonyolítását.

A szemináriumon szerzett értékes és tanulságos tapasztalatok sorában a legértékesebb és a legfelejtetlenebb azonban az a baráti légkör, amely a VCP-ben, a TPP-ben és a GPNTB-ben fogadta a szeminárium résztvevőit, és amelyet a magam részéről ezúton is nagyon köszönök mindazoknak a szovjet kartársnőknek és kartársaknak, akikkel alkalmunk volt ott megismerkedni, elsősorban pedig *V. N. Geraszimov* elvtársnak, a VCP igazgatójának és a végtelenül türelmes *I. V. Szmirnov* elvtársnak, a VCP osztályvezetőjének.

Szabó György

Folyóiratcikkek fordításának előrejelzése

A fordítások három kategóriája – a folyóirat teljes fordítása (cover to cover), a szelektív (többnyire egy tárgykörbe tartozó, válogatott cikkek szerkesztett és terjesztett fordítása) és az egyéni kívánságra alkalmoszerűen történő eseti fordítás – közül az ismertetett amerikai vizsgálat csupán az utóbbi kettővel foglalkozik, és azt hasonlítja össze le nem fordított tudományos és műszaki folyóiratcikkekkel. A vizsgálat a cikkek egyes formai jellemzői alapján történt, célja pedig annak kiderítése, hogy a jövőben milyen jellegű cikkekből várható szelektív vagy eseti fordítás. Az alkalmazott módszer mennyiségi adatokra épült, így a bibliometria körébe tartozik.

A vizsgálat alapja

A vizsgálatához a *Science Citation Index (SCI) 1970* évfolyamát vették alapul. Azért választották ezt a

korábbi évet, hogy időt engedjenek a fordítások elkészítéséhez, illetve azoknak a chicagói National Translation Center kiadásában megjelenő *Translation Register Index*-ben való megjelentetéséhez.

Az SCI-ből találmányra választottak ki 1500 cikket. Ebből 1228 angol nyelvű volt, a fennmaradó 272 cikkből pedig német 96, francia 81, orosz 52, olasz 16, spanyol 11, lengyel és japán 6–6, magyar 2, norvég és svéd 1–1 cikk.

A 272 fordításból 53-at kizártak, mert teljes folyóiratfordításokban jelent meg. A fennmaradó 219 cikkből viszont csak 8 volt a fordításnyilvántartásban található. Mivel ez a kis mennyiség nem lehet semmiféle összehasonlító vizsgálat alapja, más megoldást kellett keresni.

A *Translation Register Index 1970–1974* évfolyamaiból találmányra kiválasztottak 695 tételt. Ezeket egyenként behasonlítva megállapították, hogy csupán 153 fordult elő az SCI-ben. A 153-ból 26-ot mint teljes folyóiratfordításban szereplőt kizártak, a fennmaradó 127-hez pedig hozzáadták az első megközelítésből származó 8 fordítást. Két fordítást ismételt fordításként ki kellett zárni, így maradt végül a vizsgálatához 133 fordítás. További 133 cikket választottak ki találmányra az első megközelítésben az SCI-ből merített és le nem fordított cikkekből.

A 266 cikknek alábbi jellemzőit vizsgálták: nyelv, téma, a cikkekhez fűzött irodalmi hivatkozások száma, a szerzők száma, a szerzőkre az SCI 1969. évfolyamában utaló hivatkozások száma. E jellemzők és a fordítások közötti kapcsolatok meghatározásához gépi programot alkalmaztak. Végül pontarányokat dolgoztak ki az egyes jellemzők különböző értéke és a fordítások közötti viszonyítások kifejezésére.

Elemzés

Tárgykör

A legerőteljesebb összefüggést a fordítások rendelkezésre állása és a cikkek közlő folyóiratok tárgyköre között találták. A tematikai csoportosításhoz a folyóiratoknak az *Ulrich's International Periodicals Directory* keretében használt osztályozást használták, így a 266 folyóiratcikk 48 tárgykörre oszlott meg. Mivel azonban több tárgykörre csak nagyon kevés cikk jutott, a tárgyköröket 9 nagyobb csoportba vonták össze (1. táblázat).

Nyelv

A tárgykör után a legerősebb összefüggés a fordítás és a cikkek nyelve között mutatkozott (2. táblázat). Meg kell azonban jegyezni, hogy az eredeti mintából 76 orosz nyelvről készült fordítást ki kellett zárni, mivel teljes folyóiratfordításokban szerepeltek.